

מאת: אינג' יוסף (ספי) שקד – בנו של נחום מנדל חייל מפלוגת חפרים 606.

פתח דבר

אבי נחום מנדל ז"ל התגייס בשליחות ה"הגנה" לחיל הספרים (Auxiliary Military Pioneer Corps) בצבא הבריטי. לאחר פטירתו בשנת 2015, התחלתי להתעניין בקורותיו בצבא הבריטי ובשמותיהם של חבריו לנשק. במסגרת זו, מצאתי בספרות ההיסטורית הסוקרת את האירועים בהם מתמקד המאמר, שקיימים פערים משמעותיים בין המקורות לגבי מספרם וגורלם של נעדרים ארצישראלים רבים בקרבות ביוון ובכרתים (אפריל-מאי 1941). מספרם הגבוה של הנעדרים מקרבות אלו שגורלם וזהותם לא נודעו (למעלה מ-160), העלה תהיות אשר הביאו אותי למסע גילויים בעקבות חיילים עלומים אלו.

בשנת 2018 איתרתי מסמכים בארכיון המדינה ובהם דיווחים סטטיסטיים תקופתיים אודות מספר הנפגעים בכל אחד מהסיווגים הבאים: חללים, שבויים, נעדרים ופצועים במהלך המלחמה, כפי שדווח על ידי שלישות הצבא הבריטי. מניתוח דיווחים סטטיסטיים אלה, מצאתי מענה לסוגיית מספרם של החללים והנעדרים מקרב מתנדבי היישוב העברי לצבא הבריטי מהקרבות ביוון ובכרתים. על-פי דיווחים סטטיסטיים מטעם הפיקוד הבריטי, עד לטביעת האונייה "ארינפורה" ביום 1/5/1943 ליד חופי מלטה, מספר החללים והנעדרים מקרב כלל הנפגעים הארצישראלים בזירות השונות עמד על עשרות בודדות בלבד. כשבועיים לאחר טביעתה מדווח על עליה חדה במספר הנעדרים, לאחר שברשימות הנעדרים נכללו גם 138 מחללי הספינה, שמקום קבורתם לא נודע. בסיכום הסטטיסטי של הפיקוד הבריטי לא נעשתה הפרדה בין הנעדרים בקרבות ביוון ובכרתים לבין הנעדרים בזירות אחרות, ולכן 138 מחללי האונייה "ארינפורה" נחשבו בשגגה כנעדרים מהקרבות ביוון ובכרתים.

אחרי שהעליתי את מסקנותיי על הכתב, הועמדו הממצאים בנושא מורכב ורגיש זה לבחינתם של מומחים בתחום תולדות הישוב בארץ ישראל וההתנדבות לצבא הבריטי. הם קראו, העירו, האירו את עיניי ואישרו את ממצאי. בהמשך, במהלך אוגוסט 2018, ממצאים אלו הוצגו ונדונו בוועדה האקדמית שליד היחידה להנצחת החייל במשרד הביטחון ואושרו.

ממצאים אלו ונוספים, רוכזו במחקרי, בו מתועדים שמותיהם ופרטיהם האישיים של הנפגעים מקרב מתנדבי היישוב ששירתו בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה. המחקר המלא נמצא בארכיון צה"ל ומערכת הביטחון ובמוזיאון הלוחם היהודי שבלטרון וניתן שם לעיון.

תודתי הרבה נתונה לפרופ' יואב גלבר, מחבר הספר **תולדות ההתנדבות**, הכולל את מכלול הידע המעמיק והמקיף ביותר שפורסם בישראל אודות מתנדבי הישוב בצבא הבריטי. פרופ' גלבר עיין במחקרי, ברח על הממצאים ופרסומם ברבים, וכן בדק ואישר את תוכן המאמר; לד"ר אמנון מעבי, מחבר הספר **עלומים בקדמת הבמה** – עולי תימן ויוצאי תימן במאבק הביטחוני, אשר עיין בממצאים והיה לי לעזר בעריכת המאמר. לאחר אישור הממצאים בוועדה האקדמית, הנתונים הועברו לשילוב באתר 'זכור' של משרד הביטחון, בשיתוף ד"ר נעם אבן, המייעץ ליחידה להנצחת החייל בתחום.

תקוותי, שפרסום מאמר זה ישים קץ לתהיות רבות-השנים אודות מספרם הגבוה של הנעדרים בקרבות ביוון ובכרתים ששמם וגורלם לא נודעו. זאת, משום שבניגוד להערכה שרווחה עד לאחרונה, ולפיה בשנת 1943 מספרם עמד על 169 (תולדות ההתנדבות, כרך ד', עמ' 160), על פי הממצאים שהתגלו במחקרי, התברר כי מספר הנעדרים אשר שמם ידוע אך גורלם לא נודע, נמוך מעשרה.

יש לנו, כפרטים וכעם, חוב של כבוד כלפי הלוחמים העבריים ששירתו בצבא הבריטי. במאמר מפורטים ממצאים מעודכנים אודות הנפגעים (שבויים, חללים, נעדרים ופצועים) מקרב הלוחמים העבריים ששירתו בצבא הבריטי. קיימת חשיבות רבה להביא ממצאים אלה לידיעת הציבור, שכן הודות להם צומצם באופן משמעותי מספרם של הנעדרים בקרבות ביוון ובכרתים.

מבוא

בפרוץ מלחמת העולם השנייה מנה היישוב העברי בארץ ישראל קרוב ל-500,000 תושבים, כאשר מתוכם כ-30,000 הצטרפו למאמץ המלחמתי, התנדבו ושירתו בצבא הבריטי. הקרבות הקשים שבהם השתתפו מתנדבים אלו במהלך מלחמת העולם השנייה, בעיקר ביוון (אפריל 1941) ובכרתים (מאי 1941), התאפיינו בצד הבריטי בכאוסיות, בנסיגות ארוכות, ביחסי כוחות גרועים, בהערכות מצב שגויות וביכולת פיקוד ושליטה לקויים. כל אלה גרמו לתבוסות קשות, להרוגים, לנעדרים רבים, לניתוק יחידות ובודדים מיחידות האם שלהם ולאובדן שליטה על כוח האדם ואמצעי לחימה. כתוצאה מזאת, התקבל מידע חלקי בלבד מהזירות השונות אודות גורל הנפגעים, הן בקרב פיקוד הצבא הבריטי והן בקרב היישוב הארץ-ישראלי והנהגתו. כך ביוני 1941 דיווח הגנרל הנרי מייטלנד וילסון (מפקד הכוחות הבריטיים ביוון) ליצחק בן צבי, כי "מקרב 2,200 החיילים הארצישראליים שהגיעו ליוון, כ-1,840 הינם נעדרים ומניחים שמרביתם שבויים ומיעוטם חללים"¹.

מתום המלחמה ועד ימינו עדיין קיימת אי-ודאות לגבי מספרם המדויק של הנפגעים (חללים, שבויים, פצועים, נעדרים). בארכיונים ואצל גורמים רשמיים קיימות רשימות נפגעים שאינן מלאות, ובחלק מהנתונים המתועדים התגלו שיבושים המקשים על בירור גורלם של נפגעים אלה.

מאמר זה, מבוסס על מחקר מקיף שערכתי, בו נמצאו נתונים חדשים אודות הנפגעים, ואודות אלה שגורלם לא נודע. הממצאים מאפשרים לצמצם באופן משמעותי את מספרם ושמותיהם של הנפגעים שגורלם לא נודע. המחקר עליו מתבסס המאמר מצוי בארכיון צה"ל ומערכת הביטחון ובמוזיאון הלוחם היהודי בלטרון (בו תקצירו פתוח לעיון לציבור הרחב).^{2,3}

מקורות מידע עיקריים ואופן ניתוח הממצאים

פרופ' יואב גלבר חקר באופן מקיף את ההתנדבות לצבא הבריטי על היבטיה השונים. בספרו **תולדות ההתנדבות**, על ארבעת כרכיו, ישנם נתונים רבים אודות מספרי הנפגעים בזירות המלחמה השונות.⁴ המידע שבספרו מהווה נקודת מוצא ובסיס להשוואה עם ממצאי המחקר הנוכחי.

שיטת המחקר הייתה היסטוריוגרפית והתבססה על ריכוז וניתוח מידע ונתונים ממקורות שונים, אודות החיילים שהתגייסו ומהלך שירותם, בהסתמך על מידע ארכיוני, מאגרי מידע אינטרנטיים, כדוגמת אתר החללים הבריטיים (CWGC) ואתר "יזכור" לחללי מערכות ישראל והצלבת המידע שנצבר ממקורות שונים. הארכיונים המרכזיים בהם אותר המידע היו: הארכיון הציוני המרכזי בירושלים, ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, ארכיון המדינה, ארכיון תולדות ההגנה (א. ת. ה.), הארכיון הלאומי הבריטי. כמקור ראשי לשמות הנפגעים, שימשו רשימות שבויים שמקורן בצבא הבריטי וכמקור משני – רשימות שבויים שהוכנו בידי האויב.^{5,6} ברשימות המקוריות אותרו כפילויות, טעויות ושיבושים כגון: שינויי שם כתוצאה מטעויות הדפסה, טעויות ברישום המספר האישי ומספר השבוי.

¹ הארכיון הציוני המרכזי (אצ"מ), S25\10019, "הגיוס לצבא הבריטי".
² יוסף שקד, "רשימות השבויים, החללים והנעדרים מקרב החיילים הארצישראליים העבריים ששירתו בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה", 4 בדצמבר 2018, ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, תיק 25-92/2018.
³ אתר האינטרנט של "מוזיאון הלוחם היהודי במלחמת העולם השנייה", לטרון ישראל, שם, השבויים והנעדרים מחקר של יוסף שקד www.jwmww2.org.
⁴ יואב גלבר, **תולדות ההתנדבות, כרך א': ההתנדבות ומקומה במדיניות הציונית והיישובית 1939-1942**, הוצאת יד יצחק בן צבי, 1979; שם, **כרך ב': המאבק לצבא עברי**, הוצאת יד יצחק בן צבי, ירושלים, 1981; שם, **כרך ג': נושאי הדגל – שליחותם של המתנדבים לעם היהודי**, הוצאת יד יצחק בן צבי, ירושלים, 1983; שם, **כרך ד': בין בריטים ערבים וגרמנים**, הוצאת יד יצחק בן צבי, ירושלים, 1984.
⁵ רשימת שבויים ארצישראליים מהארכיון הלאומי הבריטי (The National Archives), תיק: WO 392/10, המהווה חלק מאוגדן תיקים (WO 392/1-26) מצויים תחת הכותרת: "British prisoners of the Second World War and the Korean War".
⁶ אצ"מ, S25\9863, "עתיד החיילים הארץ ישראלים לאחר נסיגת בעלות הברית מיוון", שם, עמ' 22-34, רשימות השבויים שהכין הצלב האדום ושנשלחו למפקדת הצבא הבריטי בקהיר ביולי 1941. הרשימות היוו מקור ראשון להודעה מצד האויב על חיילים שנפלו בשבי וכוללות: דרגות, מספרים

במהלך איסוף הנתונים הושם דגש על אימות מספרו האישי הצבאי של כל חייל, כנתון אמין יחסית, אשר רק לעיתים רחוקות נפלו בו שגגה או כפילות. לעומת זאת, בשמות החיילים חלו במקרים רבים שינויים, הן במהלך שירותם הצבאי והן לאחר שובם לחיים אזרחיים. לעיתים נעשה שימוש בגרסאות שונות של כתיבת השם ברישומים של החייל עצמו במסמכים שונים, ולעיתים חלו שינויים עקב התרגום לשפה האנגלית ולעיתים בגין עיקרות השם לאחר השחרור מהשירות. בחלק מהשמות חלו טעויות הדפסה בעת הכנת רישומי המקור, כאשר אותרה טעות שכזו ברישומים המקורים היא תוקנה בגוף המקור.

שמותיהם ופרטיהם של החיילים שאותרו ורוכזו בטבלאות המחקר במספר רשימות ייעודיות (שבויים, חללים, פצועים, נעדרים, נעדרים שאותרו וסיווגים נוספים).^{7,8} יצוין, כי הרשימות מתייחסות לחיילים ארצישראליים עבריים בלבד, הן אינן כוללות ערבים, שהתגייסו בארץ-ישראל לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה.

מצבת החיילים הארצישראליים שהגיעו ליוון

גלבר מעריך בספרו תולדות ההתנדבות, כי "בסך הכל הגיעו ליוון כ-2,800 מתנדבים ארצישראליים: שבע פלוגות חפרים שלמות בנות כ-300 איש כל אחת וחלוץ בן 25 איש של פלוגת חפרים שמינית (601). 440 אנשי פלוגת תיפעול הנמלים, כ-100 נהגים וכ-200 נוספים ששירתו ביחידות בריטיות של ה-R.S.C., R.A.O.C., R.A.F. ובמפקדות של פלוגות החפרים ואף בפלוגות החפרים הקפריסאיות. מבין אלה היו כ-2,400 יהודים והשאר ערבים ששירתו בפלוגה 607 ובפלוגות המעורבות".⁹ באשר להערכה זו, גלבר מציין כי גנרל וילסון (מפקד הכוחות הבריטיים ביוון) רשם במכתבו ליצחק בן-צבי ב-19 בינוי 1941 כי "ביוון היו 2,200 מתנדבים ארצישראליים". גלבר מסייג ומבהיר "ככל הנראה וילסון התכוון לפלוגות החפרים בלבד, וכלל במספר זה גם את הערבים".¹⁰ מתוך 2,400 החיילים יהודים שהעריך גלבר כי הגיעו ליוון, על פי הנתונים המצוטטים בספרו, 740 חיילים שירתו ביחידות שאינן מחיל החפרים (הנדסה, תובלה, קשר, חיל האוויר ועוד). לפיכך, שאר 1,660 החיילים שירתו בפלוגות החפרים. מכאן מסתמנת אי-בהירות באשר למספר החפרים היהודים אשר הגיעו ליוון 1,660 לפי גלבר, או 1,800 לפי וילסון (בהפחתת 400 החיילים הערבים).

מנתוני המחקר הנוכחי, נמצא כי בהערכה מעודכנת, הגיעו ליוון בסך הכל כ-3,350 חיילים ארצישראליים (יהודים וערבים), מהם כ-2,750 חיילים יהודים ו-8 קצינים יהודים. מקרב החיילים היהודים, כ-1900 היו חיילים יעודיים מחיל החפרים, כ-450

אישיים ושמות משפחה. ברשימות 1,181 שמות משפחה של חיילים שבויים, לפי הפירוט הבא: 1,149 יהודים, 37 ערבים ו-5 חיילים שמופיעים פעמיים ברשימה.

⁷ רשימת הטבלאות במחקר כמפורט בהערה 2 לעיל:

טבלה א': רשימת השבויים הארצישראליים העבריים ששירתו בצבא הבריטי ונפלו בשבי האויב.
טבלה ב': רשימת שמות מתוך רשימת "בית פדויי השבי" שלגביהם לא מצא המחבר מידע על אודות נסיבות נפילתם בשבי.
טבלה ג': רשימת החללים שנהרגו במהלך השבי, מקרב החיילים הארצישראליים העבריים ששירתו בצבא הבריטי.
טבלה ד': רשימת החיילים הארצישראליים העבריים שנפלו חלל במהלך שירותם בצבא הבריטי.
טבלה ה': רשימת חללים, נעדרים ושבויים ארצישראליים עבריים מהצבא הבריטי, שלגבי גורלם נדרש בירור נוסף.
טבלה ו': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שדווחו כנעדרים על ידי הצבא הבריטי, אך לא נפלו בשבי ואותרו בהמשך.
טבלה ז': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שדווחו כפצועים ע"י הצבא הבריטי (לא כולל פצועים שנפלו בשבי וכאלה שלא שרדו את פציעתם).

טבלה ח': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים ששירתו צבא הבריטי, נפלו בשבי האויב וברחו ממנו בהצלחה.

טבלה ט': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שנמצא כי שירתו במערכה ביוון ולא דווחו כנפגעים.

טבלה י': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שבסבירות גבוהה שירתו במערכה ביוון ולא דווחו כנפגעים.

טבלה יא': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שלא נפגעו, ולא נשלחו למערכה ביוון עם יחידותיהם.

טבלה יב': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שלא נפגעו והתגייסו לחיל החפרים לפלוגות שלא נשלחו ליוון.

טבלה יג': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שנפלו חלל במערכות ישראל השונות לאחר תום שירותם בצבא הבריטי.

⁸ השמות בטבלאות מסודרים לפי א-ב עברי של שמות משפחה ולאחריהם שם פרטי. כתיבת השמות התבססה על התעתיק העברי של השם באנגלית כפי שמופיע ברישומי הצבא הבריטי, או בעדיפות שנייה, תעתיק שם החייל מרשימות שבויים או חללים ממקורות אחרים שנכתבו בלועזית. לקביעת השם המדויק, נעשה שימוש לפי הכתיב העברי המופיע ברשימות המתגייסים לצבא הבריטי ובעיתונות. הטבלאות כוללות עמודות בעברית ובאנגלית ויש לקרוא אותן ברצף מימין לשמאל.

⁹ גלבר, כרך א', שם, עמ' 369.

¹⁰ שם, הערה 276.

חיילים יעודיים מפלוגת תפעול הנמלים העברית 1039, לפחות כ-140 חיילים מפלוגות התובלה בחיל השירות, כ-210 חיילים מחילות נוספים (רפואה-30, ציוד-30, קשר-100, חיל אוויר-50) וכ-30 בודדים מיחידות שונות (מצורפים מפלוגות ה"באפס", היחידה לסילוק פצצות, חיל הים). עוד הגיעה ליוון מחלקת חלוץ מפלוגה הנדסה 738 וכל חייליה חולצו משם בשלום (במחקר הוערך גודלה בכ-25 חיילים). הקצינים הארצישראליים היהודים שהגיעו ליוון היו: בן-אהרון, גרשוני, הכהן, לי, סינטו, פרוסטג, צאן, שיפמן.

בהתייחס לחיילים הערבים נמצא, כי ליוון הגיעו למעלה מ-600 חיילים ערבים, ולא 400 כפי שהוערך קודם לכן. מהם כ-500 מחיל החפרים, מתוכם 200 בפלוגות המעורבות (602 ו-604), כ-300 בפלוגה הערבית המלאה 607 ויתרתם בין 100 ל-150 בפלוגת תפעול הנמלים הערבית 1038.

נמצא, שגלבר צדק בהערכתו לגבי מכתבו של וילסון ו-2,200 החיילים שציין וילסון אכן היו מפלוגות החפרים. הערכת המחבר היא שוילסון התייחס במכתבו לחיילים ארצישראליים ששירתו בפלוגות החפרים העבריות כמקשה אחת (המלאות ובהן יהודים בלבד: 603, 605, 606, 608, 609, המעורבות: 602, 604 וכוח חלוץ מהפלוגה המעורבת 601), שבפועל כללו קרוב ל-2,000 חיילים יהודים ועוד כ-200 חיילים ערבים. בהתאם להערכה זו, ווילסון לא כלל בין אותם 2,200 חיילים, מעל ל-300 חיילים ארצישראליים ערבים ששירתו בפלוגה החפרים הערבית המלאה 607 שהגיעה ליוון.

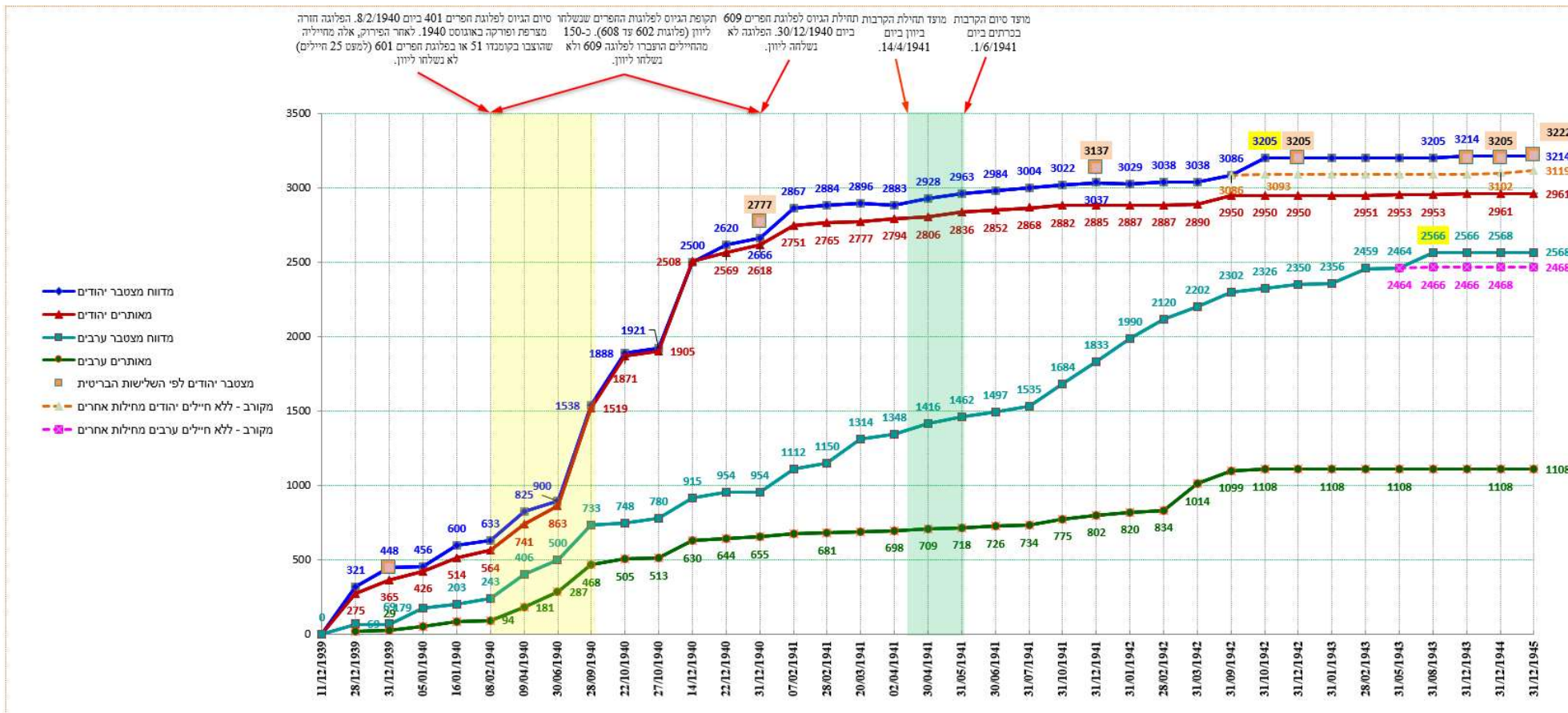
נכון למועד כתיבת שורות אלו, אותרו בשמם ובמספרם האישי 3,301 חיילים ארצישראליים (יהודים וערבים) שהגיעו ליוון. מאלה אותרו 2,680 חיילים ארצישראליים יהודים ו-623 ערבים. מקרב החיילים היהודיים אותרו 1,890 חיילים יעודיים מחיל החפרים ו-449 חיילים מפלוגת תפעול הנמלים העברית 1039, השאר, כ-350 לערך, היו מיחידות וחילות נוספים.

הפער בין ההערכה לממצאים, לגבי מספר החיילים היהודים שהגיעו ליוון, עומד על כ-70 חיילים (כ-2,750 מוערכים מול כ-2680 שאותרו בשמם ובמספרם האישי). ניתן להסביר את הפער באי-הבהירות באשר למספר החיילים שהגיעו ליוון מחיל האוויר, מאלו אותרו 16 מתוך 50 לערך (בהסתמך על ממצאיו של גלבר לפיהם מספרם היה "כמה עשרות").¹¹ כמו-כן, עלו קשיים בזיהוי חיילי כוח החלוץ מפלוגת הנדסה 738 ובזיהוי חיילים שהגיעו ליוון מחילות נוספים (תובלה, ציוד, חימוש ורפואה) שלא זוהו בשמם. בהיעדר מידע, היה קושי לזהות חיילים אלה מבין כלל החיילים באותם החילות שאכן הגיעו ליוון ובתום הקרבות נסוגו ושבו ליחידותיהם. לא נכללו במניין המאותרים 64 חיילים המוזכרים במקורות שונים, וקיים ספק לגבי נכונות המידע אודותיהם (מרביתם מחיל החפרים).¹² מנגד, יתכן ונכללו שלא לצורך במניין החיילים מחיל החפרים שהגיעו ליוון עד כ-30 חיילים, אשר עברו ליחידת קומנדו 51 שלא נשלחה ליוון, ולפיכך היו צריכים להיגרע ממצבת החיילים המאותרים שהגיעו ליוון.

¹¹ שם, כרך ד', עמ' 102-104.
¹² מרבית השמות מופיעים בתוך טבלה ב' במחקר (7), וברשימות המתגייסים חברי ההסתדרות, הנמצאת בארכיון צה"ל ומערכת הביטחון (51).

מספר המגוייסים המצטבר לחיל התפרים בשנים 1939–1945 בהשוואה למספר המאותרים (יהודים וערבים)

נתונים מצטברים, אודות מספר החיילים היעודיים שגויסו לחיל החפרים במהלך מלחמת העולם השנייה, בהשוואה למספר החיילים היעודיים שאותרו במחקר זה מוצגים בגרף להלן:

גרף 1: מספר מצטבר של חיילים ארצישראליים יעודיים (יהודים וערבים) שהתגייסו לחיל התפרים בשנים 1939–1945 ודווחו בדיווחים סטטיסטיים תקופתיים בהשוואה למספר החיילים שאותרו במחקר נכון לכל מועד דיווח.^{15,14,13}

דיווחים מקוריים אודות מספר המתגייסים, הארכיון הציוני המרכזי (אצ"מ), תיקים: S25\6104, S25\5097, S25\5079, S25\6034. גלבר, **תולדות ההתנדבות, כרך ד'**, עמ' 300, שם, טבלת צבא היבשה והערות 4-5. המחקר התמקד באיתורם של חיילים ארצישראליים יהודים. נעשה מאמץ לאתר גם חיילים ערבים לצורך השלמת התמונה. יחד עם זאת התעוררו קשיים באיתורם של החיילים הערבים, לאור היעדר גישה למידע אודותיהם בארכיונים בריטיים, במקביל לקשיי שפה ולכך שדיווחים אודות מתגייסים ערבים לא נמצאו באתרי החיפוש בהם נעשה שימוש לצרכי המחקר. יתכן, כי בדיווח השלישית מתאריך 31/12/1940 נכללו במניין המגוייסים לחיל החפרים גם חיילים מחילות אחרים שהוצבו בפלוגות החפרים. זהו הסבר אפשרי לפער של 111 חיילים יהודים בדיווחי כוח האדם, נכונים לאותו מועד, כמשתקף בהשוואת רישומי השלישות הבריטית – 2,777, אל מול הדיווח להנהגת הישוב – 2,666. הבדל דומה של 100 חיילים יהודים קיים בתאריך 31/12/1941. נראה, ששיטת המניין של השלישות הבריטית אומצה בדיווחים להנהגת הישוב במניין החיילים היהודים החל מסוף אוקטובר 1942 ובמניין החיילים הערבים החל מסוף אוגוסט 1943. זאת, מכיוון שמספרי החיילים המדווחים מתארכים אלו להנהגת הישוב קרובים לדיווחי השלישות הבריטית. חיילים אלה לא נכללו במניין המאותרים המוצג בגרף.

13
14
15

מצבת החיילים הארצישראליים היהודים, שהגיעו לכרתים בתום הקרבות ביוון

מספרם המדויק של החיילים הארצישראליים היהודים שהגיעו בתום הקרבות ביוון (סוף אפריל 1941) אל האי כרתים אינו חד-משמעי. לפי ממצאי גלבר, מספרם נע בין 455 ל-480 חיילים.¹⁶ המספר הנמוך מתייחס לחיילים מחיל החפרים בלבד, ואילו המספר הגבוה כולל גם חיילים עבריים ששירתו ביחידות אחרות והגיעו לכרתים עם יחידותיהם או כבודדים. מענה לסוגיה ניתן ממקור נוסף, מכתב מיום 12/5/1941, ששלח מכרתים החייל נחום (גרשונוביץ) למשה (שרתוק), שם כתב: "אנחנו כולנו יחד בערך 480. מזה כל ה-606 קומפ. שממנה חסרים 40 איש ביניהם בן-אהרן, יוסף קרלנבוים ואחרים".¹⁷ מכאן שסך כל החיילים העבריים שהגיעו לכרתים עמד על כ-480.

מצבת החיילים הארצישראליים שנפגעו בקרבות ביוון ובכרתים

ניהול רשימות הנפגעים השונות ומעקב פרטני אחר מצבם התבצע על ידי השלישות בצבא הבריטי. הדיווח לעיתונות על נפגעים אלה היה חלקי ולא סדיר. כך למשל בתאריך 16/5/1941, פורסמה בעיתונות הארצישראלית רשימה ראשונה של נפגעים. הרשימה כללה הודעות על חללים, פצועים ונעדרים מקרבות במדבר המערבי ובקרן אפריקה.¹⁸ מחודש יוני 1941 ועד לחודש ספטמבר 1945 פורסמו רשימות נפגעים, שכללו מידע על נפגעים מהקרבות ביוון ובכרתים. הרשימות פורסמו באנגלית בעיתון "The Palestine Post". רשימות אלה תורגמו ופורסמו בעיתונות העברית.¹⁹

בספרו תולדות ההתנדבות, כרך א', כתב גלבר "מכלל 2,400 אלה נפלו בשבי במערכות יוון וכרתים 1,363 איש ועוד 147 נפלו בשבי ונמלטו.²⁷⁷ ניצלו 380 חפרים וסווארים,²⁷⁸ ורובם המכריע של המתנדבים ששירתו ביחידות בריטיות. מכאן ששיעור האבידות בנפש היה קרוב ל-200 חללים²⁷⁹".²⁰

[ולהלן פירוט ההערות שבספר :

277 לפי רישומי ועדת הפיצויים. ראה יעקובי, שם, עמ' 116.

278 דו"ח בנקובר ושיף, אוגוסט 1941, אצ"מ, שם.

279 הרישומים בא. ת. ה. ובמזכירות איגוד החיילים המשוחררים מצביעים על מספר נמוך הרבה יותר. נראה לי

כי הסיבה לכך נעוצה בהרכבן של פלוגות חפרים ובנסיבות המערכה ביוון שהייתה למעשה קרב נסיגה

ממושך בו הושארו פצועים וחללים מאחור או נקברו ללא זיהוי וללא דיווח. כאמור שירתו בפלוגות אלו

מעפילים רבים ששהו בארץ תקופה קצרה, רבים מהם ללא קרוב ומוזעע בשוב. משפחותיהם של רבים ניספו

בשואה, וכך לא נמצא גם מי שיתעניין בגורלם לאחר המלחמה.]

מאוחר יותר, בספרו תולדות ההתנדבות, כרך ד' מציין גלבר את הבעייתיות ואת חוסר הבהירות הגלומים בסוגיית שמות הנפגעים בקרבות ביוון ובכרתים, הנובעת מקיומן של רשימות חלקיות, כפילויות בשמות החיילים, טעויות במספרם האישי ועוד.²¹

16 גלבר, כרך א', עמ' 391, הערות 347 ו-348.

17 ארכיון הציוני המרכזי (אצ"מ), S25\9863, שם, עמ' 20.

18 רשימת נפגעים ראשונה, "First Palestinian Casualty List", עיתון Palestine Post, 15 במאי 1941, עמ' 1.

19 לדוגמה ראו, "חיילים ארצישראליים נעדרים- רשימה 16", עיתון דבר, 15 בספטמבר 1941, עמ' 4.

20 גלבר, כרך א', שם, עמ' 369.

21 שם, כרך ד', עמ' 156-161.

מספר החיילים הארצישראלים שהשתתפו במערכות ביוון (אפריל 1941) ובכרתים (מאי 1941) ופירוט הנפגעים מביניהן

אותרו במחקר בשמם ובמספרם האישי (הערה: חיילים וקצינים משויכים בטבלה לחילות המקור שלהם)																				חיל / יחידה				
פירוט הנפגעים העבריים כתוצאה מהקרבות ביוון ובכרתים										סה"כ חיילים עבריים שפוננו מיוון וכתים, ולא דווחו כנפגעים	חיילים עבריים שפוננו מיוון וכתים כנפגעים בקרבות מאוחרים יותר			סה"כ נפגעים ארצישראלים בקרבות ביוון ובכרתים										
חיילים עבריים שהוצבו במקור לפל' חפרים שלא נשלחו ליוון: פל' 601, 609, 611 וקומנדו 51	חיילים עבריים שלא נשלחו ליוון עם היחידות אליהן התגייסו במקור					פירוט הנפגעים העבריים כתוצאה מהקרבות ביוון ובכרתים								סה"כ חיילים עבריים שפוננו מיוון וכתים, ולא דווחו כנפגעים	חיילים עבריים שפוננו מיוון וכתים כנפגעים בקרבות מאוחרים יותר			סה"כ נפגעים ארצישראלים בקרבות ביוון ובכרתים						
	נפגעי במהלך המלחמה (לא ביוון ובכרתים)	לא דווחו כנפגעים	נפלו חלל במלחמה	שחררו	הועברו לפל' 601, קומנדו 51 ועוד	הועברו לפל' 609	שבויים	חללים	חללים בשבי או בעטיו - שלא ביוון ובכרתים	חללים בשבי או בעטיו - שלא ביוון ובכרתים	מופיעים ברשימת "פדויי השבי", שלגביהם לא אותר מידע תומך כי נפלו בשבי	נעדרים מאוחרים שהגיעו ליוון	נעדרים מפצועים		נעדרים מדווחים שאותרו וחזרו לשירות	חללים בקרבות ביוון וכתים	שבויים	סה"כ חיילים עבריים שפוננו מיוון וכתים, ולא דווחו כנפגעים	מאומתים בסבירות גבוהה	פצועים	חללים	שבויים	עבריים	ערבים
62	743	21	18	64	173	4	33	9	22	129	5	1	11	1,108	1,890	67	541	4	2		1,276	472	חיל החפרים פל' 602+608	
				7		1	10	10					14	1	419	449		15				434		פל' תפעול נמלים עברית 1039
																						81		פל' תפעול נמלים ערבית 1038
	12			1				5	1	34	1		1	72	130	9	12				109			חיל השירות (נהגים)
				10					1				1	3	25	5	15				5			חיל הרפואה
					1					1			1	3	42	6	28			3	5			חיל הציוד
				1			2			2			1	41	98	5	49				44			חיל הקשר
													3	11	16		2				14			חיל האוויר
3										1				4	11	4	2				5			יח' לסילוק פצצות
	24									1				9	13		3				10			מצורפים מפל' הבאפס (Buffs) מתנדבים לחיל הים
															6		6							מחלקת חלוץ מפל' הנדסה 738
62	782	21	18	83	174	5	45	24	24	182	6	1	19	1,670	2,680	96	673	4	2	3	1,902	553	סה"כ	
מהם 23 שנפלו חלל במלחמה		21	275			74											96	2,584 - חיילים עבריים מאומתים שהגיעו ליוון.			70	לא נפגעו		סה"כ
844		296			מהם 11 שנפלו חלל לאחר השחרור מהשבי.			1,902								2,680 - חיילים עבריים מאומתים ואלה שבסבירות גבוהה שהגיעו ליוון.			623					
1,140					5 שבויים נוספים ברחו מהשבי, ונפלו חלל לאחר שחזרו לשירות.											3,303 - חיילים עבריים וערבים שאותרו. במחקר וסביר שהגיעו ליוון.								

ממצאים עיקריים בהקשר לקרבות ביוון ובכרתים

אותרו בשמם ובמספרם האישי לפחות 2,584 חיילים ארצישראליים עבריים שהגיעו ליוון, מהם זוהו למעלה מ-400 חיילים שהגיעו לכרתים לאחר הקרבות ביוון.

זוהו עוד 96 חיילים שלפי מספרם האישי, היו בין חיילי הפלוגות שהגיעו ליוון בסבירות גבוהה והשתתפו בקרבות, אך טרם אותרו רשומות המאששות אפשרות זו.²² בהנחה שכל אלו הגיעו ליוון, עומד מניין החיילים העבריים שזוהו בשמם ובמספרם האישי על 2,680 חיילים, מהם 1,890 חיילים יעודיים מחיל החפרים.

מקרב החיילים העבריים שהגיעו ליוון אותרו 1,902 חיילים שנפגעו בקרבות ביוון ובכרתים (חללים, שבויים, נעדרים, פצועים, נעדרים שאותרו, ספק שנפלו בשבי), מהם 1,276 חיילים יעודיים מחיל החפרים.

אותרו שמותייהם ולרוב גם מספרם האישי של 1,725 שבויים ארצישראליים עבריים, מהם נמצא, כי ביוון ובכרתים לבדם נפלו בשבי 1,670 חיילים (כ-1,500 ביוון, ועוד כ-170 בכרתים). 55 חיילים נפלו בשבי בזירות אחרות.²³

מבין כלל השבויים העבריים, נמצאו שמותייהם של 172 חיילים שברחו מהשבי בהצלחה וחזרו לשירות. מהם אותרו 166 חיילים שנפלו בשבי בקרבות ביוון ובכרתים. מקצת השבויים שוחררו בעסקאות חילופי שבויים במהלך המלחמה. כמה מהשבויים ששוחררו מהשבי או שברחו ממנו, נפלו חלל בצבא הבריטי בהמשך שירותם.²⁴

סך כל החללים העבריים כתוצאה מהקרבות ביוון ובכרתים (כולל בשבי ובעטיו) עומד על 88. מהם: 19 חיילים שנפלו חלל במהלך הקרבות ביוון ובכרתים, 24 חיילים שנפלו חלל בשבי כתוצאה מבריחה מהשבי בשטחי יוון וכרתים, ו-45 היו חיילים שנפלו בשבי בקרבות ביוון ובכרתים, הובלו לגרמניה, ונהרגו במהלך השבי או כתוצאה ממנו. מאלה, 11 נפלו חלל לאחר שיהוררם מהשבי כתוצאה מתלאות השבי ומתאונות בדרך הביתה.

7 חיילים שאותרו במחקר הם נעדרים ושבויים שלא אותרו כפדויי שבי, ונדרש בירור נוסף אודות גורלם. מאלו 6 הינם חללים, שבויים ונעדרים אשר השתתפו בקרבות ביוון ובכרתים, אולם לא אותרו מסיבות שונות. 5 מהם נפלו בוודאות בשבי, אולם במסגרת מחקר זה לא אותר מידע על כי שוחררו מהשבי. מספר הנעדרים מהקרבות ביוון ובכרתים ברשימות המחקר, שגורלם לא נודע, עומד על חייל אחד בלבד.²⁵

טור של אלפי שבויים בריטיים בכרתים ובכללם כ-200 חיילים ארצישראליים: 1 ביוני 1941 (הארכיון הגרמני הממשלתי, Bundesarchiv, תיק: RH53_18_269, שם, תמונה: X-A72-39, באדיבות מר יהודה שפר)

22 טבלה י' במחקר.
23 טבלה א' במחקר.
24 טבלה ח' במחקר.
25 טבלה ה' במחקר.

המשך לחימתם של חיילי חיל חפרים לאחר סיום הקרבות ביוון ובכרתים

במחקר אחרו 770 חיילים עבריים שהגיעו ליוון שלא נפלו בשבי ולא דווחו כנפגעים במהלך המלחמה.²⁶ 7 נוספים נפגעו בקרבות מאוחרים יותר, לאחר שחזרו מהקרבות ביוון ובכרתים.²⁷ בכלל אלו, 613 היו חיילים יעודיים בחיל החפרים. במהלך הקרבות ביוון ובסיומם, חלקם פונו ישירות למצרים, וחלקם פונו או ברחו לכרתים ומשם הגיעו למצרים.

לפי רישום מקורי מיום 31/5/1941 ביומן המלחמה של פלוגת החפרים 606, על הנחתת "גלנגייל" (GLENGYLE) לבדה הגיעו מכרתים למצרים קצין ו-280 חיילים עבריים.²⁸ 22 חיילים פצועים פונו מכרתים קודם לכן ביום 16/5/1941.²⁹ בסך הכל נחלצו מכרתים (כולל בורחים מהשבי) למעלה מ-310 חיילים. מיוון פונו או נמלטו לפחות עוד כ-250 חיילים.³⁰ המפונים והבורחים התארגנו במצרים, צוידו מחדש והמשיכו בלחימה במסגרת היחידות בהן הוצבו.

בדו"ח מאת בנקובר ושיף מאוגוסט 1941, הם סיכמו בקצרה את תוצאות הקרבות ביוון ובכרתים ואת מספרם של החוזרים למצרים במילים: "אולם הסיכום גם הוא טרגי מאוד. מ-2,400 פיונירים (ובתוך זה יחידת סטיוודורים [סווארים], המונה 400 איש) שהיו בחזית יוון-כרתים – חזרו רק 380. 1400 מאתנו נפלו בשבי הגרמני, חלק – בין ההרוגים ופצועים וחלק "נעדר"."³¹

לפי ממצאי המחקר, אחרו 742 חיילים יעודיים מחיל החפרים, אשר המשיכו בשירות בסיום הקרבות ביוון ובכרתים, בכללם 129 נפגעים שדווחו בטעות באופן רשמי כנעדרים מהקרבות וחזרו לשירות. מהם, למעלה מ-300 שפנו מכרתים.³²

21 חיילים אשר התגייסו לחיל החפרים ולא הגיעו עם פלוגותיהם ליוון, נפלו חלל במהלך המלחמה בזירות אחרות, מהם 8 שנפלו חלל טרם פרוץ הקרבות ביוון. בנוסף, אחרו 237 חיילים עבריים שהתגייסו במקור לחיל החפרים, אך לא הגיעו עם פלוגותיהם ליוון ולא דווחו רשמית בעיתונות כנפגעים במהלך שירותם.³³ מאלה, 173 חיילים הוצבו בפלוגת חפרים 609 בתקופה ינואר-אפריל 1941 וכן 64 חיילים שמרביתם הועברו ליחידת קומנדו 51 וכתגבור לפלוגת חפרים 601 שלא נשלחו ליוון.^{34,35,36} 18 חיילים נוספים מפלוגות אלו שוחררו משירות מסיבות שונות קודם שהפלוגות בהן שירתו נשלחו ליוון.

מקרב החיילים היעודיים מחיל החפרים, שלא נשלחו ליוון, ושירתו בפלוגת החפרים 401 (בהמשך פלוגה 601), יחידת קומנדו 51 ובפלוגות החפרים 609 ו-611, שלא נשלחו ליוון, אחרו 58 חיילים, שדווחו רשמית כנפגעים במהלך המלחמה בזירות שאינן יוון וכרתים, מהם 39 חיילים שהוצבו במקור לפלוגה 401. מקרב כלל הנפגעים לעיל, 23 נפלו חלל, מהם 3 שנפלו חלל טרם פרוץ הקרבות ביוון. בנוסף, אחרו מפלוגות אלו 743 חיילים יעודיים מחיל החפרים שלא נשלחו ליוון ולא נפגעו במהלך המלחמה, מהם 587 שהתגייסו לפלוגות החפרים 601 ו-609, או הוצבו מפלוגה 401 ליחידת קומנדו 51, וכן 155 חיילים שהתגייסו במקור לפלוגת החפרים העברית 611, שהקמתה החלה באפריל 1941 והגיוס אליה נמשך גם במהלך הקרבות ביוון ובכרתים ולאחריהם.³⁷

26 טבלאות ט'–י' במחקר.

27 מטבלה ד' ומטבלה ז' במחקר.

28 גלבר, כרך א' עמ' 395, יומן מלחמה המקורי של פלוגת חפרים 606 לימים 25-31/5/1941, הארכיון הבריטי הלאומי, שם:

Pioneer Corps: 606 Company, The British National Archives, File: WO 169/2423, 1941-1942.

29 יומנו האישי של הקצין שיפמן מרדכי, אצ"מ, K13/197, שם, עמ' 16.

30 גלבר, כרך ד', שם, עמ' 133 והערה 14.

31 דו"ח יוסף בנקובר וישורון שיף, אוגוסט 1941, אצ"מ, תיק 9882, "פלוגות החפרים היהודים בצבא הבריטי", שם, עמ' 2.

32 טבלאות ו', ז, ט'–י' במחקר.

33 טבלה יא' במחקר.

34 אצ"מ, S25\11165, שם, מצבת חיילי פלוגה 609 ללא תאריך. במחקר תוארכה הרשימה לאפריל 1941. הרשימה מנתה 391 חיילים.

35 אצ"מ, S25\2236, שם, "רשימת חיילים שנשלחו בתור פלוגה מס' 609 של חיל החלוצים למדבר המערבי ביום 16 לאפריל 1941". הרשימה מנתה 280 חיילים ארצישראליים ו-4 חיילים בריטים.

36 אצ"מ, S25\11166, שם, רשימה של חייליים המוצבים בפלוגה 601 מיום 28/2/1942. חלק מהחיילים הועברו לפלוגה 601 מהפלוגות שנשלחו ליוון, צורפו לפני שפלוגות אלה נשלחו ליוון, וחלק מהחיילים צורפו לפלוגה 601 לאחר שנחלצו בתום הלחימה ביוון ובכרתים ושבו לשירות.

37 טבלה יב' במחקר. אצ"מ, S25\11166, שם, רשימות חיילים המוצבים בפלוגה 611.

מאות חיילים שוחררו מהשירות לאחר הקרבות ביוון ובכרתים מטעמי בריאות. בארכיון הציוני בירושלים אותרה רשימה שמית מסופרת ובה למעלה מ-1,200 שמות של חללים ומשוחררים מהצבא מטעמי בריאות בשנים 1941-1943.³⁸ הרשימה כוללת מספרים אישיים רבים וכן מפרטת את סיבות הפטור מהצבא. ברשימה זו וממידע נוסף, אותרו שמותיהם של 18 חיילים מחיל החפרים אשר שוחררו מהצבא מטעמים אישיים או מטעמי בריאות קודם לקרבות ביוון, ו-130 לאחר שהשתתפו בקרבות ביוון ובכרתים ושוחררו מהשירות מטעמי פציעות והלם קרב שכונה "זעזוע עצבים". שמותיהם של פצועים נוספים אותרו בתיקים המצויים בארכיון המדינה, כך שמספרם של חיילים ששוחררו מטעמי בריאות היה גבוה יותר.

נוכח הנפגעים הרבים ביוון ובכרתים, פלוגות החפרים 602, 603, 604, 605, 607 ו-608 פוזרו רשמית ביום 1 ביולי 1941. הנותרים, הועברו לפלוגות חפרים 601 ו-609 שלחמו במדבר המערבי בלוב, לפלוגה 606 שמנתה כ-330 חיילים והגנה על חופי קפריסין ולפלוגה 611 שמנתה כ-280 חיילים ופעלה בארץ ישראל ובמצרים.

במהלך אפריל 1942, משה שרת בשיחותיו עם נציגי הצבא הבריטי במצרים הציע לפרק את פלוגות החפרים 601, 606 ו-609. הללו פורקו בפועל במהלך חודש אוגוסט 1942. לאחר הפירוק, שובצו החיילים בפלוגות עבריות אחרות כגון: פלוגות הרגלים העבריות של ה"באפס" (Buffs), פלוגת תפעול הנמלים 1039, חיל החרושת וליחידות נוספות (קומנדו, חיל הציוד וכד'). בתאריך ה-8 באוקטובר 1942 התקיים מסדר חגיגי לציון סיום פעולתן של אותן 3 פלוגות.³⁹ פלוגת החפרים העברית 611 ו-4 פלוגות החפרים הערביות 610, 612, 613 ו-614 לא פורקו והמשיכו בשירות. חלק מהיחידות, אליהן הועברו חיילי פלוגות החפרים שפורקו, נשלחו בסוף שנת 1944 לחזית באיטליה במסגרת הבריגאדה היהודית וכפלוגות עבריות עצמאיות תומכות לחימה.

על פי מסמך של משרד המלחמה הבריטי, התגייסו במקור לחיל החפרים במהלך המלחמה 3,222 חיילים ארצישראליים יהודים.⁴⁰ במחקר הנוכחי אותרו בשמותיהם ובמספריהם האישיים 4,069 חיילים ארצישראליים שהתגייסו בשנים 1939-1945 לחיל החפרים. מהם 2,961 חיילים יהודים ו-1,108 חיילים ערבים. מהם נמצא שהגיעו ליוון 1,890 חיילים יהודים ו-540 חיילים ערבים.

הפערים במספר הנפגעים - ממצאי המחקר הנוכחי בהשוואה להערכות קודמות

לפי רישומי ועדת הפיצויים שהתכנסה בשנות ה-60, סך כל השבויים והבורחים מהשבי הארצישראליים העבריים מכלל החזיתות בהן לחם הצבא הבריטי ואשר עבורם הוגשו בקשות לפיצויים עמד על 1,510 (1,363 שבויים ו-147 בורחים).⁴¹ לוועדה הוגשו דרישות לפיצויים של מי מהשבויים שהיה בארץ והגיש תביעה. חלקם של השבויים לא הגישו בקשות לפיצוי, מאחר ששהו בשבי זמן קצר בלבד, לעיתים רק מספר ימים וברחו ממנו ואלה לא עמדו בקריטריונים המזכים פיצוי. לגבי שבויים שהתגוררו בחו"ל לאחר המלחמה, חלקם אכן הגישו תביעה, חלקם היו מנותקי קשר, לא ידעו על פעילות הוועדה ולא פנו אליה. שבויים נוספים אושפזו בבתי חולים לפגועי נפש ונראה כי לא פנו לוועדות הפיצויים. מכאן, שמספר השבויים בפועל היה גבוה מכפי שדווח על ידי הוועדה. באשר למספר החללים – גלבר בספרו **תולדות ההתנדבות, כרך א'**, כתב בהסתייגות, כי בקרבות ביוון ובכרתים היו קרוב ל-200 חללים מקרב החיילים הארצישראליים העבריים.⁴² בארכיון הציוני המרכזי בירושלים אותרה רשימת נעדרים מקרב מתנדבי היישוב העברי שכותרתה: **"List of "Missing" no. 2"** (רשימת "נעדרים" מס' 2).⁴³ הרשימה היא ללא תאריך ומופיעים בה שמות 123 חיילים שגורלם לא נודע. הרשימה מסכמת את מספרם של הנעדרים מקרב חיילי היישוב העברי שהיו ידועים במועד

³⁸ אצ"מ, S25\4825, שם.

³⁹ למשל, "אנשי פלוגות חפרים לגדודים העבריים", עיתון דבר, מיום 9 באוקטובר 1942, עמ' 6.

⁴⁰ גלבר, כרך ד', עמ' 300, שם, טבלת צבא היבשה והערות 4-5.

⁴¹ גלבר, כרך א', שם, עמ' 369, הערה 277.

⁴² שם, עמ' 369 והערה 279.

⁴³ אצ"מ, תיק S25/4852, שם, List of "Missing" no. 2, רשימה ללא תאריך.

הכנתה (ככל הנראה סוף שנת 1941). סביר, שלרשימה זו התכוון גלבר בספרו **תולדות התנדבות, כרך א'**, שם כתב בהערה 279: **"הרישומים בא.ת.ה. [ארכיון תולדות ההגנה] ובמזכירות איגוד החיילים המשוחררים מצביעים על מספר נמוך הרבה יותר"**. כל השמות המוזכרים ברשימה זו נכללו בטבלאות מחקר. מאלה, לגבי גורלו של חייל בלבד נדרש כיום בירור נוסף (שטיינברג אפרים, שנכלל **בטבלה ה'** במחקר).

יצוין, כי חיילי חיל החפרים היו תומכי לחימה, אולם לעיתים מצאו את עצמם בקו האש (כך למשל, פלוגה 604 שלא נסוגה בשל נתק בתקשורת, לחמה מול הגרמנים ביוון ופלוגה 606 לחמה מולם באי מילוס ובכרתים). לפיכך, שיעור האבדות והנעדרים מקרבם היה נמוך יחסית. מבין אלו, מספר החללים והנעדרים שלא נודע מקום קבורתם היה נמוך אף יותר. קרוב לוודאי, שבסוף המלחמה נסיבות מותם של מרבית החללים היו ידועות וביניהם גם כאלה שמקום קבורתם לא נודע עד היום.

ניתן ליחס את הפער במספר החללים, השבויים והנעדרים שמציין גלבר, לבין ממצאי מחקר זה, לכך שבמחקר הנוכחי אותרו שמית 1,725 שבויים ארצישראליים עבריים, לעומת שמות 1,510 שבויים המתועדים ברישומי ועדת הפיצויים.

הערכה מחודשת על מספר הנעדרים שהם חיילים אלמונים ונצר אחרון שלא אותרו בשמם

כשנה לאחר הקרבות ביוון ובכרתים, בדיווח להנהלת היישוב מיום 23/6/1942, **"חיילים יהודים מארץ-ישראל בשרות פעיל (הערכה)"** נמסר על 1,500 שבויים ונעדרים ו-100 חללים כתוצאה מאבידות ותאונות.⁴⁴ בדיווח נוסף מיום 19/11/1942 ונכון ליום 31/10/1942, **"החיילים היהודים לחילותיהם לסוף חודש אוקטובר 1942 (הערכה)"** נמסר על 1,600 שבויים ונעדרים ו-120 חללים כתוצאה מאבידות ותאונות.⁴⁵ המחלקה הפלילית (Criminal Investigation Department) במשטרת מנדט הבריטי ערכה חקירה פרטנית בעניין גורלם של חיילים שנותרו נעדרים בשנת 1947 ועל כן לא סביר שהיו שמות נוספים שלא נכללו בבדיקה זו.⁴⁶

ממצאי מחקר הנוכחי עלה, שסך כל הנעדרים והחללים כתוצאה מהקרבות ביוון ובכרתים ועד לסיום המלחמה ששמם אותר בוודאות עומד על 94 חיילים, מהם 88 חללים ו-6 נעדרים ששמם ידוע אך גורלם לא נודע. מכאן, שההערכה אצל גלבר **"ששיעור האבידות בנפש היה קרוב ל-200 חללים"**, כאשר חלק גדול מהם: **"חיילים אלמונים ונצר אחרון"**, איננה מאוששת,⁴⁷ ואילו ההערה שכתב גלבר ביחס לשיעור האבדות הגבוה ולפיה **"הרישומים בא.ת.ה. ובמזכירות איגוד החיילים המשוחררים מצביעים על מספר נמוך הרבה יותר"** היא הנכונה.⁴⁸

לאור ממצאי המחקר, ניתן לומר כי מספרם של חיילים נעדרים ששמם אינו ידוע והם נצר אחרון קטן ביותר. כמו-כן, זוהו בשמותיהם ובמספרם האישי למעלה מ-2,700 חיילים ארצישראליים עבריים שהגיעו ליוון. ממצא זה גבוה לבדו בכ-300 חיילים מההערכה הקודמת המופיעה בספרו של גלבר, **כרך א'**, לפיה הגיעו ליוון 2,400 חיילים עבריים.⁴⁹

השוואת שמותיהם ומספרם האישי של השבויים שאותרו במחקר זה, לשמות שבדקה ועדת הפיצויים, נותנת מענה לא רק לגבי מספרם הנכון של החללים והנעדרים בקרבות ביוון ובכרתים, אלא גם לחיילים שלכאורה נחשבו לחללים ולנעדרים ששמם לא

44 אצ"מ, תיק S25/5097, שם, דו"חות סטטיסטיים על תהליך הגיוס לצבא הבריטי, דיווח מיום 23/6/1942.

45 שם, דיווח מיום 19/11/1942.

46 ארכיון המדינה, מזהה פיזי: מ-1302/5, תיאור התיק: Missing Persons, בתקופה 1/1/1945 עד תאריך 02/03/1949, שם, חקירות בשנת 1947, בהן נמצאו גם עדויות על נעדרים שחזרו לשירות ולא דווח על חזרתם. למשל: שטרן מ., עמ' 124-122, 129, איזון פסח, עמ' 181, 185-186.

47 גלבר, כרך א', שם, עמ' 369.

48 שם, עמ' 369, הערה 279.

49 שם, עמ' 369.

נודע. מספרם גבוה ב-215 מהשמות שבדקה ועדת הפיצויים. הממצאים הנוכחיים מצביעים על כי שמות שבויים אלה מהווים את מרביתם של 200 הנעדרים העלומים שגלבר ציין בספרו, כרך א'. כביסוס נוסף לטיעון זה נדגמו כמדגם מייצג לכלל הפלוגות שמות המתגייסים לפלוגת תפעול הנמלים העברית 1039 אשר ממנה היו נפגעים רבים מאוד ונטען כי שמות חלקם לא ידוע. הבדיקה הראתה, ששמות כל החיילים שהגיעו ליוון ידועים. מכאן ניתן להניח, כי מספרם של החללים והנעדרים העבריים ששמם לא נודע עומד על בודדים בלבד.

חיילים יהודים סארן-ישראל בסרות פעיל (הערכה)

230	601	1. חפריים פלוגות
220	606	
250	609	
180	611	
90		במחנה האיטונים סרפנד
100		במרכז בפצרים
1,100	30	"קומנדו" בפירוק
1,750		2. "בפס" 9 פלוגות
1,950	200	עובדים במחנה האיטונים ופתאונים
1,400		3. חיל פתעושה
		4. תותחנים
190		להגנה אבטי-סטוסיית
260		להגנת החופים
507	57	באיטונים
		5. חיל הסרותים
380	178	פלוגת הובלה
340	179	
290	462	
300	488	
200		ספקי סים 5
280		פלוגת איטונים 68
250		מחנה האיטונים
2,090	50	בשרותים שונים
		6. סנדטים סלכותיים
700	743, 739, 738	פלוגות
90		הסמלאים
60		נהגי טרקטורים
150		בתי סלאכה בקרית-סוצקין
50		ובית-נבללה
40		סודדים
30		יחידת קוטופלג'
30		שונים
1,420	300	במחנות איטונים
		7. "אורדננס" כפלוגות
150		בית חרושת
310	100	באיטונים
80		8. סאותתים
70		9. סרות רפואי
100		10. עובדיים
80		11. צי
10,257	1,150	12. א.ט.ס.
200		13. בשרותים סיוחורים
1,500		14. שבויים ונעדרים
750		15. סנדטרים
100		16. הועלו לקצינים
12,907	100	17. אבדות ותאונות
840		אין ידיעות ספורטות על
13,747		

סך - הכל :

S25/5097 28.6.42

דו"חות סטטיסטיים על הגיוס לצבא הבריטי, דיווח מיום 23/6/1942, שם, 1,500 שבויים ונעדרים ו-100 אבדות ותאונות. (הארכיון הציוני המרכזי, תיק S25\5097)

פרשת טביעתה של האונייה "ארינפורה" בשנת 1943 והקשרה לנעדרים מהקרבות ביוון ובכרתים

גלבר כותב בספרו תולדות ההתנדבות, כרך ד': "החישוב שנעשה על-ידי השלטונות הצביע בסופו של דבר על 1514 שבויים יהודים מן הארץ. עוד 169 איש נחשבו כנעדרים, והיה ידוע כי 12 נהרגו בעת שביים".⁵⁰ מידע זה הוא חלק מתוכן מסמך בריטי ובו דיווחים סטטיסטיים שוטפים של הפיקוד הבריטי, באשר לנפגעים הארצישראליים (יהודים וערבים – "Palestinians") בכלל זירות הלחימה השונות במזרח התיכון. המסמך נמצא בארכיון המדינה בתיק D/95/41 (סימול בריטי מקורי).⁵¹ בתיק ישנם דיווחים סטטיסטיים שוטפים נוספים המוצגים באותה המתכונת של המסמך לעיל. במסמך המקורי, מתאריך 6/9/1943 ונכון ליום 5/9/1943, מופיע פירוט של הנפגעים בחתכים הבאים: חללים בקרב, חללים מפציעות, פצועים, נעדרים, שבויים, חללים בשבי וחללים בשירות. זאת בחלוקה לנפגעים עבריים ונפגעים ערבים.

בדיווח הנ"ל, מופיע פירוט החללים היהודים (להלן העבריים) כדלקמן: בקרב-39, מפציעות-8, בשבי-12, מתאונות בשדה-10, חללים בשירות רגיל ומתאונות-89. על פי המסמך המקורי, נכון לתאריך 5/9/1943, תועדו בצבא הבריטי בזירות השונות בסך הכל 158 חללים עבריים. מספר השבויים העבריים עמד על 1,514 ומספר הנעדרים העבריים עמד על 169. מניין השבויים איננו כולל את מספר השבויים שהצליחו לברוח מהשבי, וחזרו עד לתאריך המסמך לשירות.

מספר השבויים שצוין בדיווח סטטיסטי (1,514), התייחס למספר השבויים שהיו בידי האויב נכון לעת הכנתו (5/9/1943), ולא למספר השבויים המצטבר שנפלו בידי האויב למן תחילת המלחמה, כך למשל בדיווח סטטיסטי מוקדם יותר מיום 18/5/1943 ונכון ליום 16/5/1943, מספר השבויים היה גבוה יותר ועמד על 1,522. לו בוצעה ספירה מצטברת של הבורחים בהצלחה מהשבי, היה מתברר כי למעלה מ-1,700 חיילים עבריים נפלו בשבי האויב במהלך המלחמה.

בדיווח סטטיסטי שוטף מיום 18/5/1943 ונכון ליום 16/5/1943, נמצא כי מספר החללים העבריים עמד על 122, ומספר החיילים העבריים הנעדרים עמד על 38.⁵² שבוע מאוחר יותר, בדיווח מיום 25/5/1943 ונכון ליום 23/5/1943, עמדה הרשימה על 125 חללים עבריים ועל 187 חיילים נעדרים עבריים. מכאן שבין שני הדיווחים השבועיים מספר החללים העבריים עלה ב-3 חללים בלבד, ואילו מצבת הנעדרים העבריים "קפצה" בתוך שבוע אחד ב-149 נעדרים!⁵³

העלייה החדה במספר הנעדרים העבריים מ-38 ל-187, מוסברת בעיקר מהוספתם של 138 נעדרים עבריים מיחידת התובלה 462 (462 General Transport, RASC) שהיו על סיפון האנייה "ארינפורה" (Erinpura) שטובעה בתאריך 1/5/1943 בים התיכון. האונייה שטה בדרכה מנמל אלכסנדריה למלטה והופצצה על ידי מטוסי חיל האוויר הגרמני, כ-50 ק"מ צפונית לנמל בנגאזי. על מספר הטובעים מהאסון דווח בצינורות הדיווח המקובלים של הפיקוד הבריטי ומסוף חודש מאי 1943 הם נכללו בדו"חות הסטטיסטיים במניין כלל הנעדרים, בו לא הייתה הפרדה בין היחידות השונות.

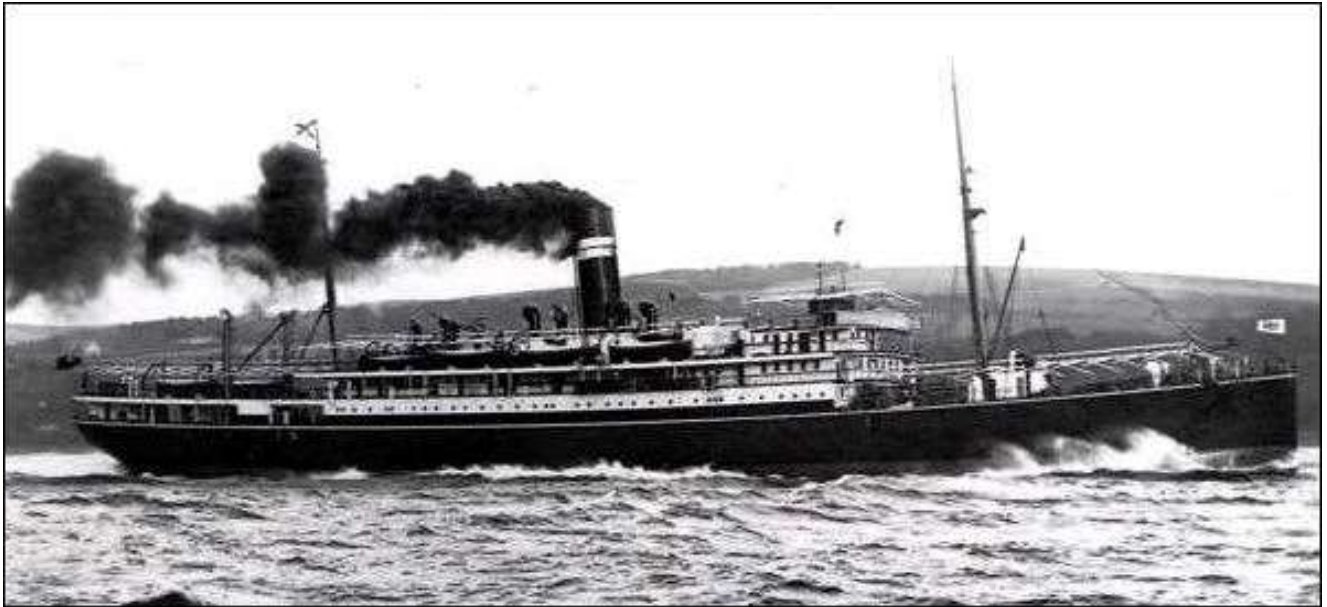
⁵⁰ שם, עמ' 160 והערה 164.
⁵¹ הערה 164. ארכיון המדינה, מזהה פיזי: מ-109/40, תיאור התיק: PALESTINIAN SOLDIERS, VOL. 2, סימול מקורי: File Vol. II 95/41, No. D, תקופת החומר מ-1/1/1941 עד 1/1/1943, עמ' 384 שם. שם התיק המקורי: PALESTINIAN & BRITISH INTERNEES & P.O.W's IN ENEMY & ENEMY OCCUPIED TERRITORIES; STATISTICS OF KILLED & MISSING.

⁵² שם, עמ' 183.

⁵³ שם, עמ' 189.

בידיעה בעיתון הארצישראלי **The Palestine Post**, מיום 1/6/1943, נכתב בכותרת משנה לידיעה בתרגום חופשי "סבורים ש-138 חיילים יהודיים טבעו"⁵⁴. בהמשך הידיעה פורטו שמות הנעדרים ומספריהם האישיים. מכותרת הידיעה ניתן להבין לכאורה שגורלם לא ברור, והצבא הבריטי התייחס לחללי האנייה כאל נעדרים, ולא כאל חללים מאחר וגופותיהם לא אותרו.

בידיעה המקורית נפלו מספר טעויות: החייל מסורי (דוכן) יהושע (PAL/1162) שמופיע ברשימה כפצוע, נמשה מהמים ומת מאוחר יותר מפצעיו בבית חולים בלוב ביום 10/5/1941. החייל ליברמן מאיר מכס (PAL/1169) לא עלה על האנייה ובסיום המלחמה שב לביתו, חייל הפלוגה כהן רפאל (ME/10670905), שלא מופיע ברשימה, עלה על האנייה וטבע. **במניין סופי טבעו באסון ה-"ארינפורה" 139 חיילים, מהם 138 נעדרים שמקום קבורתם לא נודע.**

אוניית חיל הים הבריטי "ארינפורה" ('Erinpura')
(אתר מקוון, ויקיפדיה, עיין ערך "ארינפורה", 2018)

מניינם הכולל של הנעדרים העבריים בזירות השונות בעקבות טביעת ה"ארינפורה"
בדיווחים הסטטיסטיים של הפיקוד הבריטי, החל מיום 25/5/1943 ועד לסוף המלחמה, מספר הנעדרים העבריים המדווח היה גבוה מ-150 חיילים. נמצא, שכדי לקבל את מספר הנעדרים בקרבות היבשתיים, יש להפחית ממספר הנעדרים השוטף שבכל דיווח 138 איש, (חללי "ארינפורה" העבריים שטבעו בים).

מצבת החללים השתנתה בהתאם לידוע, על נפילת החללים במהלך השירות בזירות השונות. לפיכך, נכון ליום 5/9/1943, בהעברת נעדרי ה"ארינפורה" מרשימת הנעדרים לרשימת החללים עולה, שסך כל החללים העבריים, ככל שהיה ידוע לשלטונות הצבא הבריטי, עמד על 286 ומספר הנעדרים העבריים עמד על 31.

בסיכום הסטטיסטי של הפיקוד הבריטי לא בוצעה הפרדה בין נעדרים בקרבות יוון וכתרים לבין נעדרים בקרבות אחרים, ולכן 138 מחללי "ארינפורה", שמקום קבורתם לא נודע, נחשבו בשגגה עד לאחרונה, כנעדרים מהקרבות ביוון ובכתרים.

⁵⁴ רשימת נפגעים מס' 35, "Palestine Casualty List : No.35", עיתון **The Palestine Post**, 1 ביוני 1943, עמ' 3.

Subject :- CASUALTIES (SECRET) H.Q. PALESTINE
 H.Q. O.P., M.P. 18 MAY 1943
 Copies : DAAG (2) H.Q. Palestine Ref. OR/Pal/18439/A dated 27th Feb. '43
 " I.P.T. 18 MAY 1943

GASUALTIES - BATTLE AND NON-BATTLE (PALESTINIANS)

1. Reference your GRC24/1825/3 dated 15th Sep. '41, herewith return required for the period ending 16th May '43. The last return covered the period ending 9th May '43.

(1) BATTLE CASUALTIES

A.		B.		C.		D.		E.		F.		G.	
Killed in Action		Died of Wounds		Wounded		Missing		P.O.W.		Accident		Died as P.O.W.	
Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.
36	30	7	7	80	36	38	58	1522	425	10	2	6	3

(11) NON-BATTLE CASUALTIES

Died of Disease or Injury.	
Jws.	Abs.
+ 75	32

* Including 7 A.S. Auxiliaries.

for O. i/c O.P. & Pal. Comd. Record & Pay Office, (PALESTINIANS)

מצבת נפגעים עבריים (Jws.) וערבים (Abs.) – מיום 18/5/1943 ונכונה ליום 16/5/1943: שבויים עבריים-1,522, נעדרים-38, חללים עבריים בשבי-6, חללים עברים בקרב-36, חללים עבריים מפציעות-7, חללים עבריים בשירות-73. (ארכיון המדינה, תיק מ-109/40, שם, עמ' 183)

Subject :- CASUALTIES (SECRET) H.Q. PALESTINE
 H.Q. O.P., M.P. 26 MAY 1943
 Copies : DAAG (2) H.Q. Palestine Ref. OR/Pal/18439/A dated 27th Feb. '43
 " I.P.T. 25 May

GASUALTIES - BATTLE AND NON-BATTLE (PALESTINIANS)

1. Reference your GRC24/1825/3 dated 15th Sep. '41, herewith return required for the period ending 23rd May '43. The last return covered the period ending 16th May '43.

(1) BATTLE CASUALTIES

A.		B.		C.		D.		E.		F.		G.	
Killed in Action		Died of Wounds		Wounded		Missing		P.O.W.		Accident		Died as P.O.W.	
Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.
36	30	8	7	89	36	187	82	1520	418	10	2	6	3

(11) NON-BATTLE CASUALTIES

Died of Disease or Injury.	
Jws.	Abs.
+ 75	33

* Including 7 A.S. Auxiliaries.

for O. i/c O.P. & Pal. Comd. Record & Pay Office, (PALESTINIANS)

מצבת נפגעים עבריים (Jws.) וערבים (Abs.) – מיום 25/5/1943 נכונה ליום 23/5/1943: שבויים עבריים-1,520, נעדרים-187, חללים עבריים בשבי-6, חללים עברים בקרב-36, חללים עבריים מפציעות-10, חללים עבריים בשירות-73. (ארכיון המדינה, תיק מ-109/40, שם, עמ' 189)

Subject: - GAZETTE (SECRET) 3370
 6 Sept. '43

Copy to: - D.A.C. (2) H.Q. Pal.
 Ref. G.O./101/102/A dated 27th Feb. 42.
 Copy to: - S.A.C.

GAZETTE - BATTLE AND NON-BATTLE (PARTICULARS)

Reference your G.O./102/A dated 15th Sep. '43, herewith full return up to and including 5th Sept. '43. The last return covered the period ending 15th Aug. '43.

(A) **BATTLE GAZETTE**

Killed in action		Killed on board		Wounded		Missing		P.O.S.		Total		Total	
Jan.	Feb.	Jan.	Feb.	Jan.	Feb.	Jan.	Feb.	Jan.	Feb.	Jan.	Feb.	Jan.	Feb.
39	30	8	7	39	30	169	57	1,514	390	30	2	12	7

(B) **NON-BATTLE GAZETTE**

Head of Mission on 1st day
 Jan. - 89
 Feb. - 44

Including 9 A.T.S. Auxiliaries

G. 1/0 Casualty Record Office,
 (Genl. Forces).

מצבת נפגעים עבריים (Jws.) וערבים (Abs.) – מיום 6/9/1943 נכונה ליום 5/9/1943: שבויים עבריים-1,514, נעדרים-169, חללים עבריים בשבי-12, חללים עבריים בקרב-39, חללים עבריים מפגיעות-10 חללים עבריים בשירות-89. (ארכיון המדינה, תיק מ-109/40, שם, עמ' 384)

סיכום

מאמר זה מסכם מחקר עדכני בו אותרו שמותיהם של החיילים הארצישראלים העבריים ששירתו בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה ולאחריה, ואשר נפגעו במהלך שירותם. הנפגעים בקרב החיילים העבריים שהתגייסו לחיל החפרים הבריטי (A.M.P.C.) בקרבות ביוון ובכרתים נסקרו במאמר זה בהרחבה. להלן סיכום הממצאים:

- סך כל השבויים ששמם אותר – 1,725. מאלה, 1,670 השתתפו בקרבות ביוון ובכרתים. ייתכן, שישנם שבויים נוספים ששמם לא אותר, או לא אומת כי נפלו בשבי, על אף שנטען כך במקורות שונים (למשל רשימת שבויים חלקית מודפסת, שהוכנה על ידי "בית פדויי השבי" במועד בלתי ידוע, ובה 1,491 שמות, מיעוטם כפולים, שגויים או כאלה שקיים קושי לזהותם⁵⁵).
- סך כל השמות מבין אלו המופיעים ברשימת "בית פדויי השבי" המופיעה באינטרנט, ואשר לגביהם לא אותר במחקר זה מידע נוסף במקורות אחרים אודות נפילתם בשבי – 71. מאלה אותרו שמותיהם ומספרם האישי של 56 חיילים ששירתו בצבא הבריטי. מהם 24 החיילים שלגביהם קיימת סבירות שהגיעו ליוון ו-12 חיילים שעל פי מספרם האישי סביר שנרשמו בטעות ברשימה.
- סך כל החיילים שנפלו בשבי וברחו ממנו בהצלחה – 172. מאלה, 166 השתתפו בקרבות ביוון ובכרתים.
- סך כל החיילים שדווחו רשמית כנעדרים, אך לא נפלו בשבי – 183. מאלה, 182 השתתפו בקרבות ביוון ובכרתים.
- סך כל החיילים שדווחו רשמית כפצועים, ולא נפלו בשבי או דווחו בהמשך כחללים – 224, מהם 29 נפצעו בשנת 1941.
- סך כל החללים, הנעדרים והשבויים הארצישראלים העבריים אשר נדרש בירור נוסף אודות גורלם – 7.

55 אתר האינטרנט של "מוזיאון הלוחם היהודי במלחמת העולם השנייה", לטרון, ישראל, שם, רשימה מודפסת מיום 28/4/2014 .
www.jwmww2.org/userfiles/file/pduyeyshevi.pdf

- מספר החיילים שהגיעו ליוון, אך לא שדווחו רשמית כנפגעים בקרבות ביוון ובכרתים והמשיכו בשירותם בתום הקרבות אלו – 673 ועוד 9 שנפגעו בקרבות מאוחרים יותר. מאלה, 545 חיילים יעודיים ששירתו בחיל החפרים.
- מספר החיילים שהגיעו ליוון בסבירות גבוהה, אך לא שדווחו רשמית כנפגעים בקרבות ביוון ובכרתים והמשיכו בשירותם בתום הקרבות אלו – 96. מאלה, 67 חיילים יעודיים ששירתו בחיל החפרים.
- סך כל החיילים הארצישראליים העבריים שלא נפגעו, ולא נשלחו למערכה ביוון עם יחידותיהם – 275. מאלה 255 חיילים יעודיים ששירתו בחיל החפרים.
- סך כל החיילים הארצישראליים העבריים שלא נפגעו, והתגייסו לחיל החפרים לפלוגות שלא נשלחו ליוון – 743.
- הערכות קודמות של מספר החיילים הארצישראליים שהגיעו ליוון, ואלה מהם שנפלו בשבי או המוגדרים כחללים ונעדרים במערכות ביוון (אפריל 1941) ובכרתים (מאי 1941) מול ממצאי המחקר מפורטים בטבלה שלהלן:

ממצאי המחקר						הגיעו ליוון לפי הערכות קיימות (גלבר, תולדות ההתנדבות, כרך א', עמ' 369, כרך ד', עמ' 159-160)		חיל/יחידה
אותרו בשמם ובמספרם האישי			הגיעו ליוון לפי הערכה מעודכנת					
סך הכל יהודים שהגיעו ליוון	הגיעו ליוון בסבירות גבוהה	הגיעו ליוון		הגיעו ליוון לפי הערכה מעודכנת				
		יהודים	ערבים	יהודים	ערבים	יהודים	ערבים	לאום
1,890	67	540	1,823	500	1,900	400	1,660 (1,800 ממכתבו של גנרל וילסון)	חיל החפרים פל' 602÷608
449			449		456		440	פל' תפעול נמלים עברית מס' 1039
		83		150 – 100				פל' תפעול נמלים ערבית מס' 1038
130	9		121		140		100	חיל השירות (נהגים)
25	5		20		30			חיל הרפואה
42	6		36		50			חיל הציוד
98	5		93		100		200	חיל הקשר
16			16		50			חיל האוויר
11	4		7		10			יחידה לסילוק פצצות
13			13		10			מצורפים מפל' ה"באפס" (Bufs)
6			6		6			מתנדבים לחיל הים
(לא זוהו בשמם)			הכוח נסוג בשלמותו		25			מחלקת חלוץ מפל' הנדסה 738
2,680	96	623	2,584	650 – 600	2,777	400	2,400 (2,560)	סה"כ הגיעו ליוון
					480		455 – 480	מהם הגיעו לכרתים
		427 מהם 27 בכרתים	1,670 מהם 170 בכרתים	470	1,680 מהם 175 בכרתים	לפחות 421	1,514	נפלו בשבי בזירות יוון וכרתים
			166				147	מתוכם, ברחו בהצלחה מהשבי
		18	88 מהם, 19 בקרב, 69 בשבי ובעטיו, מאלה 24 בשבי ביוון				קרוב ל-200	חללים כתוצאה מהלחימה בזירות יוון וכרתים
		14	6				169	שבוים ונעדרים שלא אותרו כפדויי שבי

- סך כל החיילים שנפלו חלל במסגרת שירותם בצבא הבריטי – 626. מאלו 80 מתו בשבי האויב או כתוצאה ממנו. מקרב החללים, 258 הינם חללים שמקום קבורתם לא נודע, מהם 186 שטבעו בים, 8 שהופלו ונהרגו בקרבות אוויר ו-64 שנהרגו כתוצאה מקרבות ביבשה, כאשר 39 מהם נהרגו בעת היותם בשבי או עקב בריחה מהשבי.

07/01/2025

- **מקרב למעלה מ-2,700 החיילים העבריים שהשתתפו בקרבות ביוון ובכרתים, מרביתם מחיל החפרים ומחיל המהנדסים המלכותי, אותרו 1,902 נפגעים עבריים שהשתתפו בקרבות ביוון ובכרתים. מאלו 1,276 היו חיילים יעודיים בחיל החפרים ו-434 חיילים בפלוגת תפעול הנמלים העברית 1039. שיעור הנפגעים בקרבות אלו לבדם היה גבוה מ-70%. מספר הנפגעים ושיעורם מקרב המתגייסים מסבירים את השבר שחוזה הישוב היהודי בארץ ישראל עם היוודע תוצאות קרבות אלו ומחירן הכבד.⁵⁶**
- **במידע המצוי במסמכים הסטטיסטיים הבריטיים שאותרו בארכיון המדינה (שם, תיק, D/95/41), התגלו נתונים אשר על פיהם ניתן להסביר באופן חד-משמעי את פשר מספרם הגבוה של הנעדרים העבריים ברישומי הפיקוד הבריטי החל מיום 25/5/1943 ואילך. עד כה הסברה הרווחת, אך המוטעית, הייתה כי אלו נעדרים מהקרבות ביוון ובכרתים שהתחוללו באפריל-מאי 1941 וכתוצאה מהם. בפועל המספר הגבוה של הנעדרים, נבע מהגדרתם על ידי הצבא הבריטי של 138 מחללי אסון האונייה "ארינפורה" שטבעו בים בתאריך 1/5/1943 וגופותיהם לא אותרו, כנעדרים ולא כחללים. הגדרה זו נותרה בעינה עד לסיום המלחמה. לאחר הקמת המדינה הוכרזו אותם נעדרים האונייה "ארינפורה" שטבעו בים, כחללים שמקום קבורתם לא נודע (מקל"ן). לפיכך, כאשר מעיינים כיום במסמכים סטטיסטיים של הפיקוד הבריטי, הכוללים את הנתון של סך כל הנעדרים הארצישראליים במלחמה, יש לזכור כי החל מיום 25/5/1943 נתון זה כולל גם 138 נעדרים מחללי ה"ארינפורה", ששמן ומספרם האישי פורסם לראשונה בעיתונות ביום 1/6/1943, והם מונצחים כיום במקומות רבים בארצנו (אנדרטאות, רחובות וכד').**
- **מקרב 30,000 ומעלה החיילים העבריים שהתגייסו לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, אותרו במחקר מעל ל-3,000 נפגעים, כך ששיעור הנפגעים הכולל היה גבוה מ-10%.**
- **סך כל החיילים הארצישראליים העבריים שנפלו חלל במערכות ישראל בצה"ל ובמערכת הביטחון, לאחר תום שירותם בצבא הבריטי – 569. מאלו 498 נפלו חלל עד תום מלחמת השחרור ו-27 היו בעבר שבויים ששוחררו מהשבי הגרמני או שברחו ממנו. לא ניתן לקבוע כי נתונים אלו סופיים. מאלה, אותר במסמכי המחקר מספרם האישי בצבא הבריטי של 466 חללים.**

• מספר החללים, הנעדרים והשבויים לפי שיוך חילי, מקרב החיילים הארצישראליים העבריים שהתגייסו לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה

סיכום החללים על ציר הזמן	חללים ששויכם לא החילי לא אותר	חילות נוספים	קומנדו ויחידות מיוחדות	חיל הים המלכותי וציי הסוחר	חיל עזר לנשים	חיל עזר אווירי לנשים	חיל האוויר	רגלים (באפס)	תותחנים	קשר	ציוד	רפואה	שירות (פל' התובלה)	הנדסה	חפרים	שם החיל	
			S.O.E.	R.N. +M.N.	A.T.S.	W.A.A.F.	R.A.F.	INF.	R.A.	R.C.S.	R.A.O.C.	R.A.M.C.	R.A.S.C.	R.E.	A.M.P.C.	סימול חיל בריטי	
		6,502	240	1,146	3,888	831	2,652	5,258	802	192	1,043	397	4,951	4,651	3,222	מספר החיילים לפי שיוך חילי אליו התגייס החייל במקור (סה"כ – 30,824)	
														פל' תפעול הנמלים			
				7			50	10		100	50	30	140	35	456	1,900	מספר החיילים שהגיעו ליוון לפי הערכה מעודכנת
	N. R.	N. R.	N. R.	מתנדבים בודדים	N. R.	N. R.	מבוזר	מבוזר	N. R.	8510 עד 8612	6000 עד 6050	4000 עד 4050	1 עד 952	2001 עד 2310	23001 עד 23456	10776 עד 13875 + כוח חלוץ מפל' 601	תחום מספרים אישים של חיילים שהגיעו ליוון
41				20			5					1	3		12	חללים לפני הקרבות ביוון ובכרתים	
88							3			3	1	1	6	21	53	חללים שנהרגו בקרבות ביוון ובכרתים, ובעקבותיהם בשבי ובעטיו	
6														2	4	חללים – מבין השבויים ביוון ובכרתים שברחו ו/או חזרו לשירות ונפלו חלל מאוחר יותר	
489	1	1	26	11	18	6	37	89	12	3	12	9	192	37	3	32	חללים שנפלו לאחר הקרבות ביוון ובכרתים ולא השתתפו במערכות אלו
2																2	חללים שנפלו לאחר הקרבות ביוון ובכרתים והשתתפו במערכות אלו
626	1	1	26	31	18	6	45	89	12	6	13	11	201	37	26	103	סה"כ החללים מכל חיל בשנים 1946 - 1939
6														1	5	נעדרים בקרבות ביוון ובכרתים, ובעקבותיהם בשבי	
1	1															נעדרים לאחר הקרבות ביוון ובכרתים שלא השתתפו במערכות אלו	
7	1													1	5	סה"כ הנעדרים מכל חיל בשנים 1946 - 1939	
1,725	3		3				24	16	3	41	9	10	78	6	420	1,112	סה"כ שבויים מכל חיל בשנים 1946 - 1939